

CÂMÎ'

(الجامع)

Çeşitli konulara dair hadisleri ihtiva eden kitap türü.

Câmî' kelimesi "toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki cem' kökünden gelmektedir. Hadis ilminde, dinle ilgili meselelerin tamamını, dolayısıyla hadisin bütün kısımlarını içine alan sekiz ana konuyu bir araya getiren eserlere câmi' adı verilmektedir. Bu konular şunlardır: İman ve akaid; ibadet ve muâmelât (ahkâm); ahlâk ve nefis terbiyesi (rikâk); yeme, içme ve sefer âdâbı; tefsir, tarih ve siyer; oturup kalkma âdâbı (şemâil); fiiten* ve melâhim*; peygamberlerin ve ashabın menâkıbı.

Câmî'lerin muhtevasını oluşturan sekiz bahis, bu eserler kaleme alınmadan önce müstakil çalışmalara konu olmaktadır. "İlm-i tevhid" diye anılan akaide dair hadisleri toplayan İbn Huzeyme'nin *Kitâbü'l-Tevhîd*'i, temizlik (tahâret) bahislerinden vasiyet konularına kadar ahkâmla ilgili her şeyi fıkıh kitapları tertibinde bablara göre sıralayan Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'leri, "ilm-i sülûk" diye bilinen zühd ve takvâ ile ilgili hadisleri toplayan Abdullah b. Mübârek ve Ahmed b. Hanbel'in *Kitâbü'z-Zühd* adlı eserleri, "ilm-i edeb" denen ahlâk hadislerini bir araya getiren Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'i, tefsirle ilgili rivayetleri ihtiva eden Mücâhid ve İbn Cerîr et-Taberî'nin tefsirleri, varlıkların yaratılışına (bed'ü'l-halk) dair rivayetlerle Hz. Peygamber'in ve ashabının hayatını konu alan İbn İshak ve İbn Hişâm'ın siyerleri, "ilm-i fiiten" denilen ve ileride meydana gelecek karışıklıklara dair rivayetleri bir araya getiren Nuaym b. Hammâd'ın *Kitâbü'l-Fiten*'i, "ilm-i menâkıb" diye anılan ve meselâ Kureys'in, ensarın, aşere-i mübeşşerenin menkıbelerine dair olan birçok eserle Hz. Peygamber'in özelliklerini dile getiren rivayetleri toplayan Tirmizî'nin *es-Şemâ'il*'i bu sekiz ana konunun örneklerini teşkil etmektedir.

Câmî'ler hicrî II. (VIII.) yüzyıldan itibaren tasnif edilmeye başlanmıştır. Bu türün ilk örneği, Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) *el-Câmî*'idir. *el-Câmî*'i rivayet eden talebesi Abdürrezzâk es-San'ânî eseri *el-Muşannef* adlı kitabının sonuna eklemiştir (X, 379-468; XI. cilt). *el-Câmî*'in günümüze kadar geldiği bilinen iki nüshasından biri Ankara'da (DTCF Ktp., İsmail Saib Sencer, nr. 164, 79 varak), diğeri İstanbul'da (Millet Ktp., Feyzullah Efendi,

nr. 541, 121 varak) bulunmaktadır. Yine II. yüzyılın meşhur âlimlerinden Süfyan es-Sevrî ile Süfyan b. Uyeyne'nin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen câmi'leri ile İbn Vehb'in (ö. 197/813) bazı kısımları günümüze ulaşan *el-Câmî*'i de (Sezgin, I, 466) bu türün ilk örnekleridir. Hicrî III. (IX.) yüzyılda tasnif edilen hadis kitapları içinde sekiz konuyu ihtiva etmeleri sebebiyle câmi' adını alan üç eser Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin *el-Câmî u's-şâhih*'leridir. Bazı âlimler, sekiz ana konudan tefsir ve kıraatle ilgili hadisleri ihtiva etmediği için *Şâhih-i Müslim*'i câmi' olarak kabul etmemişlerdir (Sıddık Hasan Han, s. 67). *Kütüb-i Sitte*'nin tamamını konularına göre alfabetik olarak sıralaması sebebiyle İbnü'l-Esir'in *el-Câmî u'l-uşûl*'ü de bu türün farklı bir örneği sayılabilir.

Daha sonraki yüzyıllarda kaleme alınan ve çeşitli kitapları veya hadisleri bir araya getiren bazı eserlerin câmi' adıyla anılması terim anlamında değildir. İbnü'l-Cevzî'nin, *Şâhihayn* ile Tirmizî'nin *el-Câmî*'ini ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini bir araya getiren *Câmî u'l-mesânid ve'l-elkâb* adlı eseri; İbn Kesir'in *Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin müsnedlerinde ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'indeki hadisleri sahâbî olan râvilerin adlarına göre *müsned** tertibinde sıraladığı *Câmî u'l-mesânid ve's-süneni'l-hâdî li-akvemi sünen*'i; Süyûtî'nin *el-Câmî u's-şâgîr* ve *el-Câmî u'l-kebîr*'i sözlük anlamında birer câmi'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, X, 379-468; XI, 3-471; Sıddık Hasan Han, *el-Hıttâ fî zikri's-şâhih's-sitte*, Beyrut 1405/1985, s. 67; Kettânî, *er-Risâletü'l-müste'rafe*, s. 41-42, 175-176; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfeti'l-aş-vezi*, Kahire 1386/1967, I, 64-66; Sezgin, GAS, I, 466; Subhî es-Sâlih, *Hadîs ilimleri ve Hadîs İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1973, s. 99; M. Reşâd Halife, *Medresetü'l-hadîş fî Mısır*, Kahire 1403/1983, s. 243-244; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 66-68.

M. YAŞAR KANDEMİR

CÂMÎ, Abdurrahman

(عبدالرحمن جامي)

Nûrüdîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn

Ahmed b. Muhammed el-Câmî

(ö. 898/1492)

Nakşibendî tarikâtına mensup

İranlı âlim ve şair.

23 Şâban 817'de (7 Kasım 1414) Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğdu. Daha çok Molla Câmî unvanıyla tanınır. Birinci divanının mukad-

dimesinde (s. 290) Câm şehrine nisbetle ve Ahmed-i Nâmekî-yi Câmî'nin (ö. 536/1141) hâtırasına saygısının bir ifadesi olarak Câmî mahlasını aldığını söyler.

İsfahan'dan Horasan'a göç eden dedesi Şemseddin Muhammed, burada İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) neslinden gelen birinin kızıyla evlenmiş, bu evlilikten babası Nizâmeddin Ahmed dünyaya gelmiştir. Câmî ilk tahsiline babasının yanında başladı. Babası Herat'a gidip Nizâmiye Medresesi'ne müderris olunca (823/1420) öğrenimini orada sürdürdü. Devrinin meşhur âlimlerinden Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'den Arap dili ve edebiyatının temel eserlerini okudu. Ardından Seyyid Şerîf el-Cürçânî'nin öğrencisi Ali es-Semerkanî ile Teftâzânî'nin öğrencisi Şehâbeddin Muhammed el-Câcermî gibi ünlü bilginlerin derslerine devam etti. Daha sonra Ulûğ Bey zamanında büyük bir ilim merkezi haline gelen Semerkant'a giderek orada dokuz yıl kaldı. Ulûğ Bey Medresesi'nde Burmalı Kadızâde-i Rûmî'den (ö. 841/1437) riyâziyyat dersleri aldı. Bu arada Mevlânâ Fethullah-ı Tebrîzî'nin derslerinden de faydalandı. Keskin zekâsı, yeteneği, ilmi meseleleri anlatma gücü ve görüşünü çok açık olarak ortaya koyabilme kabiliyeti sayesinde herkesin hayranlığını kazandı. Kâşifî *Reşahât*'ta Câmî'nin tahsilıyla ilgili hayret verici hâtıralar nakleder. Ünlü astronomi ve matematik âlimi Ali Kuşçu Herat'a gittiğinde Câmî'ye astronomiyle ilgili zor sorular sormuş, cevabını hemen alınca hayranlığını gizleyememiş, onunla riyâzî meseleler üzerinde çalışmalar yapmış ve kendisini takdir etmişti.

Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine vâkıf olmasına rağmen bu ilimler Câmî'yi tatmin etmedi. Semerkant dönüşünde Nakşibendî şeyhlerinden Sa'deddin-i Kâşgarî'ye intisap etti. Onun vefatından sonra (860/1456) halefi Hâce Ubeydullah Ahrâr'a bağlandı. Ubeydullah ile birkaç defa görüştü. Ayrıca mektuplaşmak suretiyle kendisiyle devamlı temasta bulundu. Manzum ve mensur eserlerinin çeşitli yerlerinde onu her fırsatta öven Câmî ölümünde de (895/1490) uzunca bir mersiye kaleme aldı. Ubeydullah Ahrâr'ın Câmî üzerindeki tesirinin diğer Nakşî şeyhlerinden daha fazla olduğunda şüphe yoktur.

Câmî 877'de (1472) hacca gitmek için Herat'tan ayrıldı. Bu yolculuk sırasında Bağdat'ta iken bazı Şiiler *Silsiletü'z-zehab* mesnevisinin Ehl-i beyt sevgisiyle